



Editor & Penerjemah:
Salatial Baitanu

TA EKA MEN PAKAS NAO NATUIN TASAEBEA OE SUSU ENA IN NESAN MA ATFE AMNAHAT TU'AN



Tim Penulis:
Prof. Dr. dr. Bernadetha Nadeak, M.Pd., PA.
Dr. dr. Carmen. M. Siagian, M.S., SpGK.
Dr. Citra Puspa Juwita, S.K.M., M.K.M.
Elferida Sormin, S.Si., M.Pd.

TA EKA MEN PAKAS NAO NATUIN TASAEBE OE SUSU ENA IN NESAN MA ATFE AMNAHAT TU'AN

Tim Penulis:

Prof. Dr. dr. Bernadetha Nadeak, M.Pd., PA.
Dr. dr. Carmen. M. Siagian, M.S., SpGK.
Dr. Citra Puspa Juwita, S.K.M., M.K.M.
Elferida Sormin, S.Si., M.Pd.



TA EKA MEN PAKAS NAO NATUIN TASAEBA OE SUSU ENA IN NESAN MA ATFE AMNAHAT TU'AN

Tim Penulis:

**Bernadetha Nadeak
Carmen. M. Siagian
Citra Puspa Juwita
Elferida Sormin**

Desain Cover:

Septian Maulana

Sumber Ilustrasi:

www.freepik.com

Tata Letak:

Handarini Rohana

Editor & Penerjemah:

Salatial Baitanu

ISBN:

978-623-459-781-3

Cetakan Pertama:

November, 2023

Hak Cipta Dilindungi Oleh Undang-Undang

by Penerbit Widina Media Utama

Dilarang keras menerjemahkan, memfotokopi, atau memperbanyak sebagian atau seluruh isi buku ini tanpa izin tertulis dari Penerbit.

**PENERBIT:
WIDINA MEDIA UTAMA**

Komplek Puri Melia Asri Blok C3 No. 17 Desa Bojong Emas
Kec. Solokan Jeruk Kabupaten Bandung, Provinsi Jawa Barat

Anggota IKAPI No. 360/JBA/2020

Website: www.penerbitwidina.com

Instagram: @penerbitwidina

Telepon (022) 87355370

A'AN TOPUS

Kan muif a'uab le an nesi nako pules ma liatas so alkun pules ma liatas, natuin alkun tetus ma manekan Uis Neno, tuis sulat nao natuin.

“Ta’eka men pakas nao natuin tasaeba oe susu ena in nesan ma atfe amnahat tu’an” matui he nati ale tuaf namfau an so’i nani ma nes neu to anbi pah meto (NTT).

He tafena hinet nako monit mansian anbi pah ma nifu Indonesia so mak tafena ale kuan-kuan (Desa-desa) anao natuin pah ma nifu Indonesia le an fani mese ma on ta tiaba ai tatisi salit nono sio in nono nima (lima) ma non tenu (tiga) nako salit ana aplenat he tafena Indonesia es le at haket mese nao natuin politik, ekonomi ma halat. Mes lalan amasat neu to Indonesia ma eka natuin men pakas (stunting) le antom ma na’le’un monit mansian. Pakas nane es le aof tauf anah tuk tuka ai in amnanun kanam nes fa nok in aonbian le na honis sin pap mese. Aof tauf anah le anpakas (stunting) nane natuin li ana kanapeni fa mnahat manesa le neki aomina neu aof tauf anbi tabu neno nifun mese ahunut.

Lasi mese neu Indonesia anbi tabu i es le aof ta'uf anpakas (stunting). Penit nako aof palolit neu aof ta'uf anbi pah pinan (WHO) anbi ton nifu nuam boesam fanu (2018) anah le anpakas batis botenum pisa fanu (30,8%). Aof ta'uf monit le anpakas nane ka lasi ana fa. Penit nako Bank Dunia natiaba lukit nao natuin men pakas talan te batis teun neo boesam mese (3-11%). Nok penit in anaen anbi ton nifu nuam boesam nim lapeo te'an bian boesam mese (11 Triliun) lukit nao natuin men pakas anbi Indonesia lapeo te'an bian natun tenu talante te'an bian nifun mese natun nuam boes (300 triliun-1.210 triliun). Anbi ton nifun nua bonuam mese (2021) propinsi teun le napeni men pakas (stunting) am faun es le propinsi NTT batis botenum hitum pisa fanu (37,8%), Sulawesi Barat (33,8%), Aceh (33,2%).

Lukit anaek natuin men pakas talante ana aplenat napoitan noni an nesi neo palolit aof ta'uf to Indonesia nao natuin Jaminan Kesehatan Nasional le an matom nok menas le ka na'nani es le menas antom tekan (Jantung), mena sletu (Stroke), mi liti (Diabetes), ma akin nam leu (Gagal Ginjal). Li ana le antoman men pakas (stunting), li ana le napeni men pakas leka nanae in mes an pok, mes of napeni menas le

ka na'nani fa, es le tekan nam leu, menasletu, an mi liti. Menas pakas neki ekat ma tu'as talante to le kan mepu na be'if a ansae piut ma amfaun, ma to ameput abe'it an sanu piut. Men pakas in am nekin am sa es le tenab ma hinet ansanu poin nim talante boesam mese (5-11 poin).

On nane te tuis sulat le ini nakan "**Ta'eka men pakas nao natuin tasaeba oe susu ena in nesan ma atfe amnahat tu'an**" an fani mepan neu alakit he tatenab ma tami lalan he nati at eka men pakas. Anbi hai tenab ma hai hinet, tuis sulat i fe an mu'i le an labu, natuin alekot ma amneot nane Uis Neno amu i pah pinan ini kun. Nako nane te nok nek malinat haim simo ale tenab mapenit alekot nako alakit le at soi tuis i, he nati hai miloitan tuis i anbi tabu amnemat.

Amsoput, hai mi tiaba tola neu ala sin le an fe tuntakus he nati sulat i mapoitan ma talante sulat i natebon neo ale tuaf le an so'i ai antae nani. So nati tuis i ma ota neu alakit, ma neki noina alekot neo hinet anbi pah Indonesia nao natuin su tais he ta eka monit men pakas nao natuin oe susu nako ena ma atfe ale mnahat manesa anfani babat neu oe susu.

SULAT NESAN

A'AN TOPUS	iii
SULAT NESAN	vi
Etus Nao Natuin Pakas Anbi Indonesia	1
Men Pakas Antoman Li Ana	5
Takaf Nako Ta'uf Le Anpkas	13
Lalan Neu He Ta'eka' Menpkas Nako Li Ana.....	17
Pakas In Amnekin Neo Anah	25
Tasaeba Oe Susu Ena In Alekon Ma At Fe Oe Susu Nako Ensa.....	31
At Fe Oe Susu Nako Ena Piut Neu Li Ana Henati Kais Napeni Men Pakas	39
Atfe Mnahat Tutan Oe Susu Neo Li Ana Henafetnon Nako Menpkas	45
KAMUS.....	55

PISA MESE (Bagian I)

ETUS NAO NATUIN PAKAS ANBI INDONESIA

*Indonesia fe na tef nok lasi nao natuint mnahat
manesa le neki monit alekot neu mansian.
Lasi mese anbi tabu i mnahat manesa le ka
na nokbon nok alekot talante anmui li ana
anpakas*

Pakas nane saan?

Monit anah le in aon ta'un natolo ma'an bo nok alekot ka ala hit
tahine in aon mafenan mes in aon ta'un am nanun am sa. Natuin anah
in am nanun nane anfani takaf nako men pakas (stunting) ma takaf

PISA NUA (Bagian II)

MEN PAKAS ANTOMAN LI ANA

Sa' es an moe tal li ana anpakas ?

Palolit alekot in amnekin anbi tabu ahunut, ma palolit mese es le mnahat manesa neu aof ta'uf ka natisi nani fa, talante li ana le nahonis fe kan tiafa funan napeni menas ma in mafenan anbi pinan. Lasi nane natuin amnahat manesa ka natebon, ka ala anbi tabu nahonis li ana mes nako tabu anah anbi aput in nanan. Nane in amnekin es le anah taun tuk tuka:

PISA TEUN (Bagian III)

TAKAF NAKO TA'UF LE ANPAKAS

Hit mes he tahine anah le taun tuka mes ka napeni fa men pakas (stunting), natuin palolit neo aof ta'uf le anpakas hit tahine an nao natuin letis le aof palolit pahapinan an fatan nani.

Natuin kementrian kesehatan Indonesia, hit he tahine anah le napeni men pakas, leka at leti anah le nane in aon taun amnanun oket ta tomab nok letis le an lekan nani ma in am nanun kan tia.

Anah mese in ma so'it on le anpakas (stunting) ai in kanpakas nane tahine nako amnanun le ma leti. On nane hit ka taksel fa kalu anah nane ka ma leti.

PISA HA (Bagian IV)

LALAN NEU HE TA'EKA'

MENPAKAS NAKO LI ANA

At mo'e on me he ta'eka menpakas (stunting) ?

Hit mes tahine natuin Pakas anfani lasi menas le in amnekin ka lekof ma li ana in aon ka natolo ma nanaefa nok leko talan te in na nae, him sa so' mi hine ale lalan-lalan he ta' eka' tani menpakas. Mi hine ma ampanat nai ale sa le hi mes minaoba he nati am eka' menpakas. Tatenab ma tanaoba ale lalan he nati ta'eka menpakas leko nesi tanaoba tahunun nako fe ka aput ma leka aput namsopu.

PISA NIM (Bagian V)

PAKAS IN AMNEKIN NEO ANAH

Monit tauf le anpakas, nane menas mese nako anah le kanapenif mnahat manesa an bi tabu anah in an moni. Hit mes at pantok nako menpakas in amnekin le ka lekof neo li ana in taun le natolo ma nanae, nako tabu i ma talan te tabu batan amnemat.

Anah le in aon an bo ma nanae kalu in napeni menpakas mes amnekin ka lekof neo li ana in lolen. In amnekin neo li ana es le, in atenab kan naofa nok leko, in kanamnaufa ale sa nok alekot ma in hinet kan naofa nok alekot.

PISA NE (Bagian VI)

TASAEBA OE SUSU ENA IN ALEKON MA AT FE OE SUSU NAKO ENSA

Oe susu nako ena nane amnahat alekot neo li ana, nes neo li ana funan ne (6) nekin sanu. Natuin anbi loli mese in nanan nako enain susun oen anmui nesa le nafena aof tauf ma na neo li ana nako ale menas. Oe susu nako ena amsa ma palu neo he nanokab amnahat manesa neo li ana aon, an bab anah in hinen, na loleb anah nako menpokas, ma nafetin li ana nako ale menas menas le neki maten an bi tabu paumaka.

PISA HITU (Bagian VII)

AT FE OE SUSU NAKO ENA PIUT NEU LI ANA

HENATI KAIS NAPENI MEN PAKAS

Anbi tabu-tabu i anmui tuaf namfau le namolok ai nauab nao natuin men pakas, nes nesi ale ena sin. Natuin aof palolit pah pinan (WHO), nateba nak “pakas” le nane neki ekat nao natuin aof tauf li ana le anbo ma nanae. Nane natuin mnahat manesa neo aof tauf kamatiabafa nok alekot talantia li ana antom ale menas le natlak, nane amsa “le’u” (obat) neu het panat li ana kamatiabafa nok alekot.

PISA FANU (Bagian VIII)

ATFE MNAHAT TUTAN OE SUSU NEO LI ANA

HENAFETNON NAKO MENPAKAS

Atfe oe susu ena neo li ana nane leko, natuin taloitan monit mansian he ma ota, ma nane anfani ahunut nako palolit aof tauf he tafena monit nako li ana ma anah. Mes anbi li ana funan ne (6 bulan) so mak at fen li ana mnahat hen bab oe susu, natuin anbi funan ne li ana in an lomi he napeni beif matani nako mnahat tutan.

Lasi mese le an fani seni ai e'ob neo li ana in he nanae nako funan ne nao neo funan bonuam ha (6-24 bulan), amnahat tutan/satos neo oe susu nako ena ma mnahat manesa le neki alekot neo anah ka matiaba mes ka natae nanfa mnahat le anah in an palu neo aof tauf



TA EKA MEN PAKAS NAO NATUIN TASAEBAE OE SUSU ENA IN NESAN MA ATFE AMNAHAT TU'AN

Lasi mese neu Indonesia anbi tabu i esle aof tatuf anpkas (stunting). Penit nako aof palolit neu aof tauf anbi pah pinan (WHO) anbi ton nifu nuam boesam fanu (2018) anah le anpkas batis botenum pisa fanu (30,8%). Aof tauf monit le anpkas nane ka lasi ana fa. Penit nako Bank Dunia natibala lukit nao natuin men pakas talan te batis teun neo boesam mese (3-11%). Nok penit in anaen anbi ton nifu nuam boesam nim lapeo te,an bian boesam mese (11 Triliun) lukit nao natuin men pakas anbi Indonesia lapeo te,an bian natun tenu talante tean bian nifun mese natun nuam boes (300 triliun – 1.210 triliun). Anbi ton nifun nua bonuam mese (2021) propinsi teun le napeni men pakas (stunting) am faun es le propinsi NTT batis botenum hitum pisa fanu (37,8%), Sulawesi Barat (33,8%), Aceh (33,2%).

Lukit anaek natuin men pakas talante ana aplenat napoitan noni an nesi neo palolit aof tauf to Indonesia nao natuin Jaminan Kesehatan Nasional le an matom nok menas le ka nanani es le menas antom tekan (Jantung), mena sletu (Stroke), mi liti (Diabetes), ma akin nam leu (Gagal Ginjal). Li ana le antoman men pakas (stunting), li ana le napeni men pakas leka nanae in mes an pok mes of napeni menas le ka nanani fa, es le tekan nam leu, menasletu, an mi liti . Menas pakas neki ekat ma tuas talante tog lekan mepu na beif a ansae piut ma amfaun, ma to ameput abeit an sanu piut. Men pakas in am nekin am sa es le tenab ma hinet ansanu poin nim talante boesam mese (5-11 poin).



Penerbit
widina
www.penerbitwidina.com

ISBN 978-623-459-781-3

9 78623 4597813